

Els imams de Catalunya: rols, expectatives i propostes de formació

Jordi Moreras

Els imams de Catalunya: rols, expectatives i propostes de formació

Jordi Moreras

Els imams de Catalunya: rols, expectatives i propostes de formació

Jordi Moreras

Informes Breus és una col·lecció de la Fundació Jaume Bofill que es distribueix gratuïtament. S'hi publiquen els resums i les principals conclusions d'investigacions que han estat promogudes per la Fundació, així com documents inèdits en llengua catalana, i que com succeeix amb els resums de les investigacions, es consideren rellevants pel seu interès social i polític.

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, resta rigorosament prohibida sense l'autorització dels propietaris del *copyright*, i estarà sotmesa a les sancions establertes a la llei.

Primera edició: juny de 2007

© dels textos: Jordi Moreras. Consultoria Tr[à]nsits

© d'aquesta edició:
Fundació Jaume Bofill, 2006
Provença, 324
08037 Barcelona
fbofill@fbofill.cat
<http://www.fbofill.cat>

Edició a cura d'Editorial Mediterrània

Disseny: Amador Garrell
Maquetació: Jordi Vives

ISBN: 978-84-8334-825-3
DL: B-31.593-2007

Impressió: Tecfa Group, Barcelona
Imprès a Catalunya – *Printed in Catalonia*

Índex

RESUM	9
1. INTRODUCCIÓ: UN DEBAT PERTINENT	11
2. ELS IMAMS COM A FIGURES DE FORTA EXPOSICIÓ PÚBLICA	17
3. ELS ROLS I LES EXPECTATIVES	23
Les noves funcions dels imams en un context no musulmà	27
Què s'espera dels imams? Les expectatives divergents de les comunitats musulmanes i de la societat catalana	29
Un lideratge comunitari sobredimensionat o un potencial de lideratge per explotar?	31
Garantir les condicions per a l'autonomia personal	33
4. INICIATIVES DE FORMACIÓ	39
La formació dels imams a Europa és una qüestió de preparació, o bé d'adequació de la formació rebuda a un context social diferent?	43
És millor seguir "important" imams de l'estranger, o bé formar-los a Europa?	46
Propostes de formació doctrinal i de context	49
El camí vers la burocratització dels imams	52
5. PROPOSTES	55
6. PARTICIPANTS EN EL SEMINARI	65

RESUM

El debat entorn a la presència musulmana a Europa es defineix a partir de dos eixos: per una banda, el que es *pressuposa* i, per l'altra, el que es *proposa*. Sobre la base dels pressupòsits que s'elaboren al voltant de les manifestacions de l'islam a Europa, s'inspiren els arguments que proposen el camí que han de recórrer els musulmans com a col·lectiu per formar part de les societats europees.

La qüestió és que s'està afavorint un pensament especulatiu respecte a l'encaix de l'islam i dels musulmans en el context europeu, des del qual no es dubta a l'hora de fer propostes d'intervenció que afecten directament l'evolució dels processos socials que impliquen aquests col·lectius i les societats europees. Les expressions de l'autoritat religiosa islàmica a Europa i, en concret, la figura dels imams, apareix com un dels exemples més evidents de com els pressupòsits no només han condicionat l'opinió pública respecte a aquests professionals del culte, sinó que també han contribuït a desenvolupar intervencions polítiques al seu voltant.

Aquest informe recull un debat entorn als rols dels imams en un context no musulmà; a les expectatives que elaboren els col·lectius musulmans i les societats europees pel que fa a les seves funcions socials i comunitàries; i a la formació doctrinal i contextual que els habilita per dur a terme la seva tasca de guiatge cultural.

1 Introducció: un debat pertinent

L'islam europeu ha esdevingut en els darrers anys un subjecte de debat i d'opinió que ha convocat polítics, acadèmics i mitjans de comunicació per tal de determinar les seves possibilitats d'encaix en la realitat europea. Això vol dir que s'ha formulat una sèrie d'expectatives del que s'espera que acompleixin tant l'islam, com a doctrina religiosa compatible amb els valors de les societats europees, com els musulmans, com a col·lectiu que ha d'assolir un nivell d'integració social acceptable. Expectatives que han marcat les iniciatives proposades des dels àmbits polítics per tal d'aconseguir aquest objectiu, i que han estat desenvolupades en col·laboració amb les principals interlocucions que es proposen des del si d'aquests col·lectius.

Entre les percepcions i les intervencions, s'ha generat un debat d'intensitat mitjana (i de concreció nacional), en què els arguments proposats sovint partien de pressupòsits no contrastats, la qual cosa ha afavorit un pensament especulatiu respecte a unes realitats i a uns processos socials que segueixen sent poc coneguts. En el cas de Catalunya, la manca d'un bagatge sòlid de coneixements sobre l'evolució, la implantació i les dinàmiques internes de les comunitats musulmanes, ha volgut ser pal·liada a través de la importació d'informacions, de polèmiques i de debats produïts en altres societats europees, tot pressuposant que encara que potser la realitat catalana actual no és comparable a la de països europeus com França o els Països Baixos, tot indica que l'evolució de la presència musulmana ens portarà a la mateixa situació d'aquests països.

Dues qüestions semblen centrar el debat actual: d'una banda, la presència de simbologies islàmiques en l'espai públic europeu (en especial, l'obertura d'espais de culte i determinats hàbits vestimentaris), i de l'altra, el rol de les figures d'autoritat religiosa i el seu paper de lideratge en el si d'aquests col·lectius. Malgrat l'implícit qualitatiu que s'incorpora en aquests debats, a Europa i a Catalunya, es continua establint una correlació explícita entre aquestes qüestions i el factor migratori, ignorant les evidències empíriques que mostren el grau d'assentament d'unes poblacions que van ser —però que en bona part ja no són— immigrades. La pervivència d'aquesta estreta relació entre islam i immigració és un indicador principal del convenciment que les comunitats musulmanes segueixen sent vistes com una realitat profundament exògena a Europa.

Hem volgut abordar de manera proactiva el debat entorn de la qüestió de l'autoritat religiosa islàmica i, en concret, de la figura dels imams de Catalunya, donada la profusió de pressupòsits que s'acumulen entorn seu. Amb aquest objectiu vam proposar a un conjunt d'experts, membres d'associacions musulmanes i imams de compartir un temps de debat sobre algunes de les qüestions que s'apleguen en l'exercici d'aquesta tasca. Alguns dels participants en aquest seminari van arribar a expressar els seus dubtes respecte a la pertinència d'encetar aquest debat, argumentant que avui dia la figura dels imams rep una forta exposició social que dificulta la comprensió de les seves funcions. Altres, en canvi, van insistir en la precarietat estructural que segueix condicionant el desenvolupament de les comunitats musulmanes com a raó per deixar per més endavant un debat com aquest. Eren, precisament, aquests arguments els que ens feien insistir sobre la pertinència d'encetar el debat. Volíem abordar qüestions relacionades amb els rols i les expectatives que formulen, respecte als imams, tant les mateixes comunitats musulmanes com la societat catalana, i amb la seva formació. Aquesta és la manera com volem contribuir a reorientar un debat, encara incipient malgrat que carregat de pressupòsits, que ja comença a dificultar la comprensió d'una dimensió complexa com és la del lideratge doctrinal en el si dels col·lectius musulmans.

És cert que existeix un fort sobredimensionament respecte als rols que s'espera que aconsegueixin els imams de Catalunya, com també són evidents les limitacions

de recursos dels col·lectius musulmans, però això no hauria d'impedir que fos tractada una qüestió que es troba en la base d'aquest sobredimensionament i d'aquesta precarietat estructural dels col·lectius musulmans a Catalunya. No té gaire sentit deixar per més endavant una realitat que, en l'actualitat, ja es troba seriosament condicionada per aquesta successió de factors externs i interns als col·lectius musulmans. L'argument clau és que, en l'actualitat, el debat sobre les condicions adequades per a l'exercici de la funció d'imam ja no depèn només d'una escala de prioritats definida per les mateixes comunitats musulmanes, sinó per un conjunt d'expectatives que es fan i s'argumenten des de la societat catalana. Per no caure de nou en la reproducció de pressupòsits i prejudicis, creiem que cal plantejar un debat amb rigor i en condicions de pluralitat, per tal de confrontar les diferents percepcions i els diversos punts de vista.

Pel que fa a les condicions del debat, hem volgut explicitar el nostre convenciment que no tindria cap sentit si no es contemplessin els diferents punts de vista, així com els diferents punts de partida, a l'hora d'abordar les dues qüestions proposades. És per això que les persones que han participat en el seminari van ser convidades per la seva experiència i pel seu coneixement d'aquests dos àmbits, formessin o no part de la comunitat musulmana, malgrat que aquest no era el factor que definia la seva autoritat per intervenir en aquest debat, sinó tal com hem dit, la seva competència en les matèries que volíem abordar. D'altra banda, els eixos argumentals que es van proposar des de la coordinació del seminari pretenien establir un punt d'introducció al debat, sense esclerotitzar-lo prèviament. En aquest sentit, ens ha preocupat més assolir les condicions adequades per encetar un debat productiu i enriquidor, que no pas definir un ordre temàtic rígid i preestablert.

Aquest document vol recollir els principals arguments exposats durant el seminari celebrat els dies 8 i 15 de gener de 2007 a l'Aula Provença de la Fundació Jaume Bofill. No es tracta d'una relatoria en el sentit estricte del terme, ja que l'autor hi incorpora reflexions pròpies. No és tampoc una proposta programàtica sobre les qüestions abordades dirigida a les administracions públiques, ni un document consensuat, signat i assumit per aquells que van participar en les dues sessions

de treball. Per descomptat tampoc no constitueix un document que hagi estat definit amb una vocació finalista, de cara a tancar futurs debats i/o dissuadir de fer-los. La voluntat primera i darrera d'aquest document és fer un primer pas per obrir un debat, que considerem necessari i pertinent, respecte a una qüestió que reclama rigor en els arguments i en els compromisos ciutadans entre els actors comunitaris, polítics, socials, mediàtics i acadèmics.

* * *

Aquest seminari és continuació de la recerca *Els imams de Catalunya. Figures d'una autoritat religiosa en (re)construcció*, que va ser encarregada per la Fundació Jaume Bofill a l'antropòleg Jordi Moreras. L'estudi, que abordava de manera general alguns dels aspectes que avui dia condicionen l'expressió de l'autoritat religiosa islàmica a Catalunya, serà publicat al llarg de l'any 2007 per l'Editorial Empúries.

② Els imams com a figures de forta exposició pública

En els darrers anys, els imams a Europa han abandonat la seva condició de figures que passaven pràcticament desapercebudes per a les societats europees, per atreure de manera preferent les mirades d'uns responsables polítics i d'una opinió pública que projectaven sobre ells unes expectatives concretes. El que s'espera dels imams —és a dir, que contribueixin de manera activa en favor de la integració social d'uns col·lectius que, presumptament, lideren— genera sobre ells una atenció preferent en relació amb les seves paraules, els seus gestos, els seus posicionaments. Reben, doncs, una forta exposició pública, en quedar situats en el centre del debat sobre les potencialitats i/o possibilitats de la integració de l'islam com a culte i dels musulmans com a col·lectiu.

Des de les societats europees s'imagina que els imams tenen una rellevància cabdal en aquest procés d'integració, fins al punt de considerar que si la mateixa inserció social de l'imam és "correcta", aquesta actuaria com un indicador fiable que l'encaix social d'aquests col·lectius progressa adequadament. Com que se sospita, d'altra banda, que el nivell d'integració d'aquestes figures religioses no és l'adequat, se suggereixen intervencions per tal de millorar el seu coneixement del context social, del marc legal i de la llengua del país, ja que d'aquesta manera podran representar un exemple d'integració per a la resta de membres de la comunitat.

Si no fos perquè estem analitzant qüestions que tenen una transcendència social evident, algun dels imams que treballen a Catalunya podria esbossar un amarg somriure en llegir el paràgraf anterior, i descobrir que allò que s'espera d'ell és que carregui sobre les seves espatlles ni més ni menys que la responsabilitat de garantir la integració social d'un col·lectiu de persones força heterogeni, que sovint no coneix personalment, molts dels quals no li reconeixen cap mena d'autoritat i/o competència per assumir aquesta tasca i que es troben, potser, molt més condicionats en la seva integració per una sèrie de components estructurals (accés al mercat laboral, habitatge, cobertures socials, participació política), que no pas per les paraules i les accions d'una figura d'autoritat religiosa.

Aquesta tendència a projectar sobre la figura dels imams una sèrie d'expectatives que són elaborades i suggerides per les societats europees esdevé una constant. La rellevància que en els darrers anys han adquirit aquestes figures no és conseqüència de la seva interacció activa amb altres actors socials, ni de la seva participació notòria i evident en l'espai públic d'aquestes societats. És, al contrari, l'expressió dels dubtes que manifesta la nostra societat davant la forma en què han d'intervenir aquestes figures en processos socials com la convivència i la cohesió social, la que en fa figures de focalització intensiva. Què fan, què no fan, què diuen, què no diuen, són preguntes recurrents que s'adrecen als imams, tant des dels mitjans de comunicació, des de l'opinió pública, com des dels responsables polítics. No deixa de ser paradoxal l'interès que desperten unes figures que es troben subjectes a una impúdica exposició pública, en contrast amb la seva discreta presència pública, amb la seva invisibilitat quotidiana.

Aquesta discreció, però, sembla trencar-se a partir de les polèmiques amb què es relacionen aquestes figures, ja siguin provocades per les seves declaracions públiques, per determinades actituds que adopten en les seves relacions amb la societat catalana, o per la seva presumpta implicació en la propagació d'idees rigoristes. A bastament, els mitjans de comunicació europeus han fet ressò d'aquestes polèmiques, que sovint han adquirit una transcendència més enllà dels límits nacionals. La primera lectura que s'acostuma a fer d'aquest conjunt de notícies en què els protagonistes són aquests imams comunitaris, és que no

progressa gaire la integració de l'islam com a minoria religiosa europea si les seves autoritats religioses formulen un discurs radicalitzat. Aquesta lectura, però, ha facilitat que després de l'11-S un vel de sospita envoltés aquestes figures religioses i, per extensió, tota presència de discursos i simbologies islàmiques en l'espai públic europeu. L'ús d'apel·latius com “integrista”, “fonamentalista”, i els seus antònims de “moderat” o “liberal”, esdevenen noves categories que serveixen per qualificar les maneres com s'observa la incorporació de la referència islàmica en l'esfera pública, d'acord amb la forma que s'expressi, ja sigui de manera activa i visible, o passiva i discreta, respectivament. En aquest sentit, la sospita s'ha convertit en una nova variable que es projecta sobre la figura dels imams, que en els darrers anys (a Espanya, especialment després dels atemptats de l'11-M) s'ha concretat en una intensa monitorització de les seves paraules i actuacions. Les evidències del control securitari a què estan subjectes els imams, no només afecten l'exercici de la seva tasca doctrinal i de culte, sinó que contribueixen a fer créixer un sentiment d'islamofòbia en la societat, tal com es va indicar durant els debats del seminari.

La sospita també apareix quan s'expressa el convenciment que l'exercici de l'autoritat doctrinal de l'imam sobre el seu col·lectiu de referència provoca una influència tan intensa sobre el grup que fa que els seus membres acabin transformant els seus comportaments individuals i col·lectius. A l'ofegadora influència de l'imam són atribuïts els canvis aparents en els hàbits i costums de les comunitats musulmanes locals. L'afirmació “quan arriba l'imam, les dones no surten de casa” esdevé un tòpic típicament enunciat per manifestar aquest grau d'influència comunitària. Les dades empíriques que són aportades per corroborar tal afirmació (del tipus “jo ho he vist”, on el testimoni personal sembla ser citat com a principal argument de veracitat) es converteixen en la *prova* que certifica no només la influència d'aquesta figura, sinó sobretot la dependència del col·lectiu respecte de l'imam. La realitat, però, és molt més complexa, i els processos de canvi —sovint aparents, però en altres ocasions molt més discrets encara que profunds— que es generen en el si d'aquests col·lectius, no sempre responen a la influència d'un únic factor. A vegades no és tant la figura de l'imam (o la seva institució de referència, la mesquita), qui considera inconvenient que les

dones musulmanes no emprin un hàbit vestimentari adequat en espais públics; de vegades és la família, o els grups de dones, o associacions que assumeixen la responsabilitat de liderar el col·lectiu, els que actuen com a agents de control social. Així doncs, la interpretació d'aquests processos d'exercici de control social requereix ser més ben elaborada, i no atribuir a un sol actor la causa dels canvis comportamentals i de les elaboracions en matèria de moralitat comunitària.

Per tant, no té sentit donar per feta la influència de l'imam com a autoritat religiosa sobre un col·lectiu, sense considerar la manera com es projecta aquesta autoritat, ni, sobretot, observar com és acceptada socialment pel grup. Més endavant abordarem amb més detall la qüestió del lideratge comunitari d'aquestes figures, indicant algunes condicions que determinen el reconeixement d'aquesta autoritat. Retinguem, doncs, com a síntesi, un dels arguments que van ser exposats en els debats del seminari: és un error considerar que els musulmans, per la seva condició de comunitat religiosa, han de tenir necessàriament un lideratge religiós, ja que això significa reduir les múltiples dimensions que s'expressen en el si d'aquest col·lectiu unívocament entorn del factor religiós.

3 Els rols i les expectatives

Hem volgut contextualitzar el debat entorn dels rols i les expectatives dels imams a Catalunya, dins d'un marc més general d'atenció a les figures d'autoritat religiosa en altres comunitats religioses. Un marc que genera un doble interès: d'una banda, respecte a l'estudi de les transformacions de l'autoritat religiosa en un context de desregulació institucional, com a dinàmica que acompanya les transformacions del fet religiós en la nostra societat. De l'altra, pel context de creixent pluralització religiosa, davant de la configuració de noves comunitats religioses que intenten trobar el seu encaix en la societat catalana. Les expressions d'autoritat religiosa se situen en aquest nou context, i desperten un renovat interès respecte a la possible extensió d'aquesta autoritat envers una dimensió de lideratge comunitari, especialment en aquells col·lectius religiosos sorgits de la immigració, respecte als quals la societat catalana desitja identificar quines en són les figures de representació i d'interlocució. És en aquest marc que se situa part de la nostra atenció per les figures religioses com ara els imams, dels quals es pressuposa —tal com acabem d'apuntar en l'apartat anterior— una funció de lideratge comunitari.

L'interès per les expressions d'autoritat religiosa, però, no només es limita a un debat de tipus acadèmic. Els mitjans de comunicació sovint insisteixen sobre les dimensions i circumstàncies que condicionen l'exercici d'aquesta funció, a través de debats com, per exemple, la manca de vocacions sacerdotals (vegeu els articles

“Vocaciones tardías”, *La Vanguardia*, 22 de maig de 2005, o “La Iglesia se queda sin curas ¿qué hacer?”, *El Ciervo*, núm. 658, gener de 2006), o en relació amb la influència benèfica dels pastors pentecostals com a estratègia del col·lectiu gitano per sortir de la marginació social (vegeu el programa “Fe gitana”, emès dins l’espai *Entre línies* de Televisió de Catalunya, el passat 16 de novembre de 2006). D’altra banda, les iniciatives de diàleg i cooperació interreligiosa també han servit per vitalitzar les figures d’autoritat religiosa, insistint sobre la seva dimensió intercessora i espiritual (tal com ho expressava el calendari interreligiós 2005-2006, editat per l’Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, dedicat als “Intèrprets de l’Invisible”).

La pluralització de l’esfera religiosa a Catalunya no només ha afavorit el desenvolupament d’iniciatives de legitimació social de les noves comunitats religioses, en què el paper de les seves figures religioses és fonamental. També ha generat iniciatives per tal que aquestes figures puguin superar la seva manca de coneixement de la llengua, del marc legal i del marc de relacions socials pròpies de la societat on han d’exercir la seva tasca doctrinal. La mateixa Església catòlica, davant de la preocupant manca de vocacions, veu com l’arribada de sacerdots provinents de regions llatinoamericanes o asiàtiques —que són destinats a parròquies freqüentades per fidels del mateix origen, però també a altres parròquies (en les zones pirinenques o de la franja de Ponent) que s’havien quedat sense culte—, requereix el desenvolupament d’iniciatives de les autoritats eclesiàstiques per formar contextualment aquest nou personal religiós (vegeu, com a exemple, l’article “¿Clérigos inmigrantes?”, del canonista Jaume Riera aparegut a *La Vanguardia* del 24 de setembre de 2006).

No obstant això, malgrat que hom vulgui establir un punt de comparació respecte a la realitat d’altres expressions d’autoritat religiosa en un context plural, marcant les coincidències en les mancances, les estratègies de legitimació, els discursos o les limitacions en el seu exercici doctrinal, el cert és que la focalització preferent que desperta la figura dels imams respecte a altres perfils religiosos crea una situació anòmala a l’hora d’abordar les condicions de les seves funcions de culte. La continuada interrogació que s’hi projecta no és comparable a la que

s'elabora des de la societat catalana envers altres figures religioses. Les funcions que han d'exercir unes figures religioses o unes altres en un context de pluralitat poden expressar paràmetres comparables, però allò que singularitza els imams són precisament les expectatives que la societat catalana hi projecta respecte a quins han de ser els seus rols socialment acceptables.

LES NOVES FUNCIONS DELS IMAMS EN UN CONTEXT NO MUSULMÀ

La determinació de les funcions dels imams en context migratori és una de les qüestions fonamentals en la comprensió de la seva figura. Quan hom analitza les dinàmiques i situacions complexes que caracteritzen l'encaix migratori en una societat receptora, la idea del trasplantament esdevé més un projecte, una intenció que, malgrat ser proposada pels actors migrants, no sempre és assolida. La idea d'un trasplantament immutable de pràctiques, significats i identitats durant el trajecte migratori tampoc no és un principi que pugui ser aplicat a la figura dels imams i a les seves funcions, la qual cosa pot semblar que contradigui la seva funció reproductora de la tradició d'origen, de la qual la comunitat el fa responsable.

A l'hora d'abordar la qüestió de les funcions pròpies dels imams, diverses opinions durant el debat van expressar que les condicions per a l'exercici de la funció d'imam, en especial pel que fa a la direcció de l'oració comunitària, estaven clarament exposades en la doctrina i la legislació islàmiques, i que, per lògica, tant se val el context social o cultural en què es desenvolupi el culte ja que aquest, en la seva forma i contingut, no ha de canviar. Les noves funcions que han d'acomplir els imams en el context d'una societat com la catalana, però, no es deriven d'una modificació dels criteris doctrinals que habiliten o no per a l'exercici d'aquesta funció. Deriven de l'acumulació d'altres tasques que, en un país musulmà, eren desenvolupades per altres perfils d'autoritat religiosa, o del fet d'haver de respondre a noves demandes, ja siguin doctrinals o socials, de la seva pròpia comunitat, i de l'imperatiu social per respondre a les expectatives que els formula la societat

receptora. La novetat de les seves funcions, doncs, no té una dimensió doctrinal o de culte, sinó de context i d'encaix en una realitat social diferent a la que era pròpia en origen, i que no es regeix per paràmetres islàmics.

Implícitament, i sovint sense prendre'n consciència, els imams presents a Catalunya protagonitzen un procés de redefinició de les seves tasques i funcions de culte i autoritat que impedeix recórrer al paradigma del trasplantament per explicar la seva situació. Noves realitats i noves exigències impedeixen definir els seus rols d'acord amb la simple enumeració de les tasques que, canònicament i segons la doctrina islàmica, li havien estat atribuïdes.

Al voltant de la figura de l'imam es produeix una tensió essencial entre funcions, capacitats i possibilitats, entre allò que *han de fer*, allò que *poden fer* i allò que *se'ls permet fer*. És a dir, sovint el debat entorn de la descripció de les seves funcions en context migratori no té presents, precisament, aquelles condicions que defineixen aquest context, i que marquen de manera estructural una situació deficient a l'hora de desenvolupar les tasques que són requerides per la seva comunitat. De quina manera hom pot imaginar el rol i les funcions dels imams davant la constatació de la inexistència a Catalunya de cap mesquita de nova planta en el territori? Com es pot contribuir a dignificar la seva figura, si els espais de culte que ocupen es troben en situacions de provisionalitat i d'invisibilitat social? Aquests arguments, àmpliament exposats al llarg del seminari, obliguen a considerar la variable de la precarietat de condicions en què s'està configurant la presència musulmana a Catalunya, com un factor que influeix de manera determinant sobre la definició del rol i les funcions dels imams.

Tornant a formular les funcions que semblen pròpies de la tasca d'imam, l'anàlisi de l'etimologia d'aquest terme permet descriure millor la funció de guiatge que se n'espera. La paraula *imam* deriva de l'arrel *ammama*, que literalment vol dir "estar al davant". D'aquí, la funció primera de direcció de l'oració comunitària que aconsegueix l'imam, posant-se al capdavant del col·lectiu. L'imam vetlla perquè l'oració col·lectiva es faci correctament. Hi ha una segona dimensió d'aquest guiatge, que va més enllà de la direcció del culte, i que pren la mateixa figura

de l'imam com a referència per al col·lectiu, com a model de comportament a seguir i a imitar.

Si haguéssim de ser estrictes amb el significat del terme *imam*, caldria recordar que el que indica és una funció i no un càrrec. Així, quan acaba l'oració, la funció de direcció també acaba. Això permet, certament, que qualsevol persona que conegui el contingut i la forma de l'oració pugui encarregar-se puntualment de la direcció de l'oració comunitària. Ara bé, només aquelles persones que, a més de poder guiar el culte, també poden desenvolupar altres funcions més elaborades i que requereixen un major bagatge de coneixement doctrinal (com seria el cas de la preparació de la *jutba*, o sermó de l'oració del divendres al migdia), es troben en disposició de poder acomplir de manera continuada aquesta funció, i assumir l'encàrrec de la comunitat de tenir cura del culte en l'oratori local.

QUÈ S'ESPERA DELS IMAMS? LES EXPECTATIVES DIVERGENTS DE LES COMUNITATS MUSULMANES I DE LA SOCIETAT CATALANA

Els rols fan referència a aquells comportaments que s'esperen d'algú, en funció del lloc que ocupa en un sistema social determinat. Aquests comportaments es consideren apropiats per a unes determinades situacions, encara que no per a d'altres, i no sempre reben la mateixa consideració social dels diferents actors que els contemplen. Respecte als imams, existeix una certa tendència a identificar quins han de ser els rols adequats que aquests actors han de mantenir en tot moment. Ara bé, la definició "d'allò que s'espera dels imams" es basa en criteris diferents, segons ho expressin les mateixes comunitats musulmanes o bé la societat catalana.

Partirem d'una primera afirmació, dient que les expectatives de les comunitats musulmanes i de la societat catalana mostren un caràcter força divergent. Això es deu al fet que no només es pensa en funcions diferents que s'espera que compleixin els imams, sinó que ambdós rangs d'expectatives parteixen de pressupòsits diferenciats. Per banda de l'opinió pública catalana, es cau en l'error

d'equiparar directament els imams a les figures religioses d'altres confessions. L'imam passa a adoptar el mateix rang que el sacerdot catòlic, el pastor protestant o el rabí jueu, no només pel que fa als aspectes de reconeixement legal sinó també respecte al que s'imagina que ha de ser la seva tasca doctrinal i de culte. S'espera, de manera errònia, que l'imam accomplixi la mateixa funció de guiatge pastoral i d'intercessió que desenvolupen els sacerdots catòlics, quelcom que és totalment aliè a la realitat de l'islam.

El contrast entre la valoració que fan les societats europees d'aquestes figures i la que elaboren els responsables associatius que les contracten és una de les més notables paradoxes en la consideració social que reben els imams a Europa. La societat catalana també elabora uns criteris de valoració de l'autoritat doctrinal d'aquestes figures, que contrasten sensiblement amb els que formulen les mateixes comunitats musulmanes: mentre que per a la societat catalana la figura dels imams ocupa un lloc preeminent i rellevant en aquests col·lectius, les comunitats musulmanes defineixen el rol de l'imam d'una manera molt més depenent, instrumental i de servei comunitari. La següent taula mostra les divergències existents en aquesta valoració.

Taula 1.

Funcions i expectatives respecte dels imams a Europa

	Comunitats musulmanes	Societats europees
Funcions	<ul style="list-style-type: none"> • Lideratge doctrinal de la comunitat. • Direcció del culte i atenció religiosa (hospitals, presons, defuncions). • Transmissió de la tradició i formació de les noves generacions. • Manteniment de l'oratori. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lideratge civil de la comunitat. • Interlocució davant de les institucions polítiques i socials. • Mediació en cas de conflictes. • Participació en iniciatives de diàleg interreligiós.
Expectatives	<ul style="list-style-type: none"> • Salvaguardar i garantir el manteniment dels vincles comunitaris entorn del factor religiós. 	<ul style="list-style-type: none"> • Formular la representació del col·lectiu, en clau de moderació en el discurs i en la pràctica del lideratge.

Font: Elaboració pròpia.

En general, pensem que entorn de la figura dels imams hi ha dipositades massa expectatives respecte al que han de fer i el que no haurien de fer, sense conèixer prou bé quines són les potencialitats que aporten i les oportunitats reals que se'ls ofereixen per tal d'acomplir-les. Creiem que tant la societat catalana com les comunitats musulmanes acaben relegant la dimensió espiritual i doctrinal d'aquestes persones a una dimensió merament funcional i instrumental, a partir de la qual poder projectar els seus anhels i els seus dubtes sobre el procés d'encaix social comú que han d'abordar uns i altres. Així, les mateixes comunitats musulmanes semblen abocar sobre els imams la responsabilitat directa d'un procés de transmissió d'una tradició que barreja aspectes culturals i religiosos (empresa que, d'altra banda, escapa de la seva competència, ja que també hi intervenen altres instàncies comunitàries, com ara la família). La societat catalana, en canvi, hi veu les persones que han de demostrar, mitjançant el seu exemple, que les comunitats musulmanes podran integrar-se adequadament al país. D'aquesta manera, els responsables polítics hi pensen com a interlocutors reals d'un col·lectiu predefinit com a religiós, amb l'esperança que puguin estructurar un col·lectiu que es presenta excessivament heterogeni i dividit. La societat catalana aboca sobre ells els seus neguits i les seves esperances respecte a la consecució de processos de cohesió social i de convivència, en els quals aquestes figures religioses no deixen de ser un més dels agents, ni el més determinant, ni el més substantiu.

UN LIDERATGE COMUNITARI SOBREDIMENSIONAT O UN POTENCIAL DE LIDERATGE PER EXPLOTAR?

El lideratge en el si de col·lectius heterogenis sempre és objecte de debat, tant de forma interna, al voltant de les propostes de representació i els seus arguments d'autoritat, com —especialment— des d'una perspectiva externa, elaborada per les societats europees, que expressen la seva necessitat imperant d'identificar lideratges i interlocucions. Saber amb qui s'ha de parlar és, de vegades, més important que decidir de què es vol parlar.

En el cas del imams, la dimensió de lideratge que les societats europees hi projecten no només es deriva de la presumpció que els musulmans, com a grup religiós, han de tenir un lideratge religiós (els imams) i una institució de referència (la mesquita), sinó pel fet de considerar aquestes figures religioses com a interlocutors reals i efectius del col·lectiu. El caràcter “veritable” del lideratge que es diu que posseeixen els imams, resulta ser l’exposició dels anhels de les societats europees per trobar les veus que guien el col·lectiu, i no el resultat de la contrastació contextual d’aquestes expressions. D’aquesta manera, es genera una percepció sobredimensionada del lideratge comunitari dels imams, a partir de la qual reben una atribució de les societats europees com a figures que són definides pel seu caràcter medial, d’intermediació i negociació per resoldre i/o prevenir les possibles situacions de desencontre entre musulmans i europeus.

L’autoritat no depèn tant de qui la detenta, sinó d’aquells que la reconeixen com a tal. Aquest principi fundacional de tot lideratge ens permet resituar la discussió sobre la capacitat dels imams per exercir aquesta funció en el si de les seves comunitats. Al llarg de les sessions del seminari es van discutir els arguments que formulaven la idea dels imams com a líders nats del col·lectiu musulmà. També es va exposar la necessitat de distingir entre un lideratge civil i un altre de religiós i, evidentment, dels fonaments de la seva autoritat. S’argumentava que calia distingir entre el que seria una autoritat moral i el que representaria una autoritat efectiva, ja que malgrat que els imams poden tenir una autoritat moral com a persones de referència per al col·lectiu, no sempre poden mostrar una autoritat efectiva a l’hora d’intervenir sobre la comunitat en els seus afers mundans. I és que, malgrat que hom pugui aportar exemples de casos en què la figura de l’imam es combina amb la de líder comunitari, el cert és que no podem partir de perfils predefinits d’autoritat. Tot lideratge sempre és contextual, i en el cas dels imams que exerceixen la seva funció a Europa, la possibilitat que el seu rol transcendeixi les esferes civil i religiosa dependrà de l’acumulació d’un capital de confiança, adquirit prèviament davant d’aquells membres de la comunitat que legitimen, reconeixent-lo, el seu lideratge.

Els imams acumulen un potencial de lideratge que, sense que s'ajusti necessàriament als imperatius que reben de les societats europees, poden exercir per afavorir la cohesió interna del col·lectiu musulmà i, de retruc, el seu encaix social en una societat com la catalana. En aquest sentit, l'expressió del seu lideratge també es relaciona amb la tasca social que desenvolupi l'oratori local: si un oratori, a més d'acomplir la seva funció com a espai de pregària, assumeix i desenvolupa un altre tipus d'activitats no específicament de culte (com ara activitats formatives o culturals), està predisposant l'imam a desenvolupar uns rols que no poden limitar-se a la direcció de l'oració. Al mateix temps, i en una dimensió pròpiament comunitària, els imams poden exercir una tasca d'intermediació en conflictes entre membres del col·lectiu, intercedint entre uns i altres, de cara a resoldre una situació de desencontre. No obstant això, la seva dimensió mediadora no es deriva de la seva condició d'imam sinó, en tot cas, de la consideració prèvia del seu tarannà conciliador, que li permeti fer-se mereixedor de la confiança que les parts li atorguen per resoldre el conflicte.

Així doncs, el reconeixement matisat d'aquest lideratge no ha d'invalidar les seves potencialitats en aquest àmbit, sempre que les expectatives respecte a l'exercici de la seva autoritat ni siguin sobredimensionades, ni siguin ignorades.

GARANTIR LES CONDICIONS PER A L'AUTONOMIA PERSONAL

L'autonomia personal és la condició fonamental per a tot procés individual d'integració social. Els debats durant el seminari van insistir en el fet que tota reflexió sobre els rols i les funcions dels imams no podia ignorar aquesta dimensió fonamental, sovint relegada a un segon pla per la preeminència atorgada a la formulació d'expectatives respecte aquestes figures. Certament, les condicions d'autonomia personal d'aquells que exerceixen com a imams acostumen a ser força deficientes, la qual cosa dificulta ostensiblement l'acompliment de les seves funcions. Això impedeix la seva integració social, que no és pal·liada a través de determinades iniciatives sobre aquest col·lectiu que només insisteixen en aspectes externs d'aquesta integració (com per exemple, la promoció de cursos de català

per a imams, o la participació en activitats ciutadanes de diàleg interreligiós), però que n'ignoren altres de molt més determinants per a la seva autonomia (com podria ser la millora de les seves condicions laborals). Analitzarem a continuació tots tres aspectes, de cara a fer palesa la seva rellevància en la garantia de l'autonomia personal dels imams que treballen a Catalunya.

Les funcions d'imam són desenvolupades arreu de Catalunya per una sèrie de persones que, sigui de manera puntual, amb caràcter voluntari, com de forma permanent, en garanteixen l'acompliment. En el cas de les persones que són designades per les comunitats per tal de desenvolupar aquesta tasca, es planteja la qüestió de les seves condicions laborals. És la funció d'imam una tasca professional que exigeix les mateixes condicions que la resta d'assalariats, o bé la seva condició de figura religiosa els situa en un altre ordre? La pregunta és pertinent, ja que existeix una certa tendència, en el si d'aquests col·lectius, a relacionar l'exercici de la funció d'imam amb una certa disposició voluntarista, sense que aquesta tasca sigui considerada des d'una perspectiva professional.

De fet, aquesta consideració és resultat de la combinació de tres elements: en primer lloc, cal recordar que en la societat d'origen els imams són retribuïts per l'Estat, i només reben de les comunitats locals alguna mena de contraprestació pels seus serveis, en la forma de facilitar el seu accés a un habitatge millor, o atendre la seva família. Com que a Europa no existeix cap mena d'institució supracomunitària que s'encarregui del manteniment dels imams, han de ser les mateixes comunitats les que se'n facin càrrec, i no només en forma de contraprestació de serveis o en espècie. Per tant, els col·lectius es troben davant d'una situació nova. Davant d'aquesta nova situació —i aquest és el segon element— i atès el component socioeconòmic dels col·lectius musulmans com a immigrants de primera generació, la seva capacitat comunitària per abocar recursos econòmics destinats a l'obertura i el manteniment d'oratoris (incorporant, és clar, la manutenció de l'imam) és limitada, la qual cosa genera una situació de precarietat estructural que ja ha estat esmentada. És a dir, el col·lectiu no sempre disposa dels recursos econòmics que calen per cobrir unes necessitats de culte que, en el país d'origen, eren assegurades per l'Estat. I, en tercer lloc, també s'elaboren

argumentacions de tipus doctrinal, en el sentit que no entenen que la direcció de l'oració comunitària hagi de ser retribuïda. És sobre la base d'aquestes argumentacions que sovint es vol excusar que els imams hagin de rebre un sou continuat, i no pas aportacions voluntàries, esporàdiques o en espècie. No obstant això, també hi ha altres arguments, extrets de la doctrina islàmica, que consideren que l'imam ha de ser retribuït per les altres activitats que desenvolupa en l'oratori i de cara a la comunitat (com, per exemple, el manteniment del local, o per donar classes als nens) i, per tant, és sobre la base d'aquest criteri que es pot justificar una retribució continuada.

Sigui com sigui, la realitat és que amb prou feines un 20% dels imams que treballen a Catalunya disposen d'unes condicions laborals normalitzades, i això és un indicador evident de la precarització professional d'aquestes figures. És ben cert que quan un professional està pendent de les seves condicions laborals, la seva tasca se'n ressent. Durant el seminari es va proposar que els imams fossin persones solvents, és a dir, que tinguessin una altra activitat professional que els procurés mitjans per a la seva manutenció. Una situació que, d'altra banda, és bastant freqüent a Catalunya, en combinar-se la tasca de culte amb altres treballs que sovint no hi tenen res a veure —la qual cosa provoca que el règim de permanència de l'imam a l'oratori sigui inferior al que se sol·licita des de les comunitats. Ara bé, si el desig d'aquestes comunitats és disposar d'un imam amb caràcter permanent al capdavant del seu oratori local, llavors caldrà que esmercin els recursos suficients per mantenir una retribució digna, unes condicions laborals contractuals amb les prestacions socials incloses (des del febrer de l'any 2006, els imams poden ser inscrits com a tals en el Registre General de la Seguretat Social), si volen que l'imam només tingui com a preocupació principal el fet d'atendre correctament la comunitat. Aquesta és, sens dubte, una responsabilitat que recau sobre les mateixes comunitats i els seus responsables, però també caldria que des de les instàncies públiques catalanes es fessin recomanacions en aquest sentit, de cara a millorar les condicions laborals d'aquests professionals.

És un argument plenament acceptat que el domini de la llengua del país on s'arriba esdevé un dels mecanismes principals per assolir l'autonomia personal.

També existeix el convenciment que els imams que treballen a Catalunya tenen una competència lingüística molt deficient, en qualsevol de les dues llengües del país. Per tant, sembla lògic que es proposi una formació específica per a aquests professionals, tal com s'ha anat fent des de l'any 2002, amb el patrocini de la Generalitat de Catalunya (una formació que, tal com es va comentar durant el seminari, també caldria proposar a les figures religioses d'altres comunitats religioses sorgides de la immigració, que es troben en una situació molt semblant).

Ara bé, es comet un error inicial, en argumentar que la competència lingüística i el coneixement del medi social on han d'exercir com a imams els ha de servir per fer d'exemple d'integració per als seus propis col·lectius de referència. Tal com argumentàvem al començament d'aquest text, és ingenu pensar que en aquest àmbit els imams poden servir d'exemple a la resta del seu col·lectiu, que demostra tenir un nivell molt més alt d'interacció amb la societat catalana que ells. Si els imams han d'aprendre català i/o castellà, això ha de servir per millorar la seva integració i autonomia personals, i no la del conjunt del seu col·lectiu, que no només té una millor competència comunicativa, sinó que desenvolupa una interacció molt més activa amb la societat catalana.

Aprendre la llengua del país és un pas necessari però no determinant per assolir una integració social, ja que aquesta també depèn del reconeixement social que els imams rebin de la societat on treballen. Tornem a insistir, seguint el fil del que es va expressar en el seminari, que existeixen altres circumstàncies molt més determinants perquè una persona pugui sentir que forma part d'una societat, i que caldria també que fossin contemplades en les decisions que afecten aquest col·lectiu professional.

Tanmateix, sembla paradoxal que el seu reconeixement social progressi de manera molt més ràpida que la garantia d'aquelles condicions materials que poden permetre parlar amb propietat d'una autonomia personal d'aquestes figures. Com una de les expressions de la presència dels imams com a figures comunitàries en un context públic, la seva participació en les iniciatives de diàleg interreligiós ha esdevingut un fet freqüent en els darrers anys. La possibilitat de compartir amb

altres líders religiosos iniciatives de diàleg i compromís que reben un notable recolzament social ha estat força positiva per transformar algunes de les imatges de retraïment i opacitat que l'opinió pública havia projectat sobre els imams. S'ha potenciat una imatge de dignitat social d'aquestes figures i ha permès que des de les comunitats musulmanes es proposessin altres iniciatives (jornades de portes obertes, visites d'escoles, activitats formatives obertes a tothom) adreçades a la societat catalana.

Si la participació dels imams i representants musulmans en les activitats de diàleg interreligiós comença a ser habitual, es pot deure a la coincidència de dos aspectes: d'una banda, el temàtic, ja que els imams es poden trobar força còmodes pel fet de participar en un context de reflexió doctrinal i confessional; de l'altra, perquè aquesta participació ha generat una determinada pràctica associativa, que fins aleshores era inexistent. És a dir, les comunitats, així com els imams, estan adquirint una experiència associativa de treball amb altres col·lectius, d'expansió del seu capital social, d'aprenentatge de metodologies i procediments, de formes d'estar presents en l'espai públic, que els poden ser força útils en el futur. El fet que aquesta expressió participativa no resti limitada a àmbits purament doctrinals no dependrà només de la capacitat d'aquestes figures religioses per elaborar nous discursos més proactius entorn de la seva presència en la societat catalana, sinó també de la manera que aquesta societat conceptualitzi la presència del fet religiós divers.

4 Iniciatives de formació

Dins del dossier general que els diferents governs europeus elaboren per definir les relacions amb l'islam i els musulmans a Europa, la qüestió de la formació de les figures d'autoritat religiosa es troba ressenyada en tercer lloc, després de la determinació de la representació institucional del col·lectiu, i del reconeixement legal de l'exercici de l'observança religiosa islàmica, en especial del dret a obrir els seus propis centres de culte. Els dubtes sobre l'adequada formació d'aquests especialistes religiosos són obertament exposats arreu d'Europa, la qual cosa ha afavorit diferents propostes entorn de la regulació, l'equiparació legal d'aquestes figures amb la de les altres confessions i, fins i tot, de la seva formació per poder exercir en un context social, cultural i religiós diferent del d'origen. Totes aquestes qüestions formulen interrogants de cara al que pròpiament seria l'organització del culte musulmà a Europa, quelcom que forma part de les responsabilitats de les mateixes comunitats musulmanes. Però de fet, i com a resultat de la manera com els governs europeus defineixen les relacions institucionals amb els musulmans d'Europa, la qüestió de la regulació i el reconeixement de les figures d'autoritat religiosa islàmica esdevé també un apartat específic d'aquestes negociacions institucionalitzades amb aquella (o aquelles) instàncies del col·lectiu que en són considerades representants.

D'una manera implícita, els governs europeus van pensar, durant les primeres dècades de la presència musulmana a Europa, que l'organització d'aquest culte

pertanyia a la responsabilitat dels mateixos estats musulmans d'origen, a través de les seves delegacions consulars. A partir del moment en què l'heterogeneïtat de corrents doctrinals i iniciatives associatives anava dibuixant la imatge d'un islam progressivament arrelat a Europa, la dimensió de la dependència externa en la gestió dels afers d'aquestes comunitats musulmanes comença a inquietar els estats europeus, que es van decidir, a partir de la dècada dels noranta, a intervenir de manera molt més proactiva, no només en la regulació dels aspectes de culte, sinó també en la determinació de les seves instàncies representatives. Un dels indicadors principals d'aquest canvi de registre es manifesta a través de l'interès dels estats europeus per prendre una posició més determinant en les propostes de formació de les figures religioses musulmanes que han d'exercir a Europa.

Malgrat els primers posicionaments públics expressats pels governs holandès i francès al llarg de la dècada dels vuitanta, per tal d'encapçalar iniciatives públiques de formació d'imams, el cert és que finalment els governs europeus s'han decidit a adoptar una posició més discreta en aquesta formació, atorgant-ne la responsabilitat a les entitats i federacions islàmiques amb voluntat representativa d'àmbit nacional. Segons la lògica burocràtica que inspira l'Estat, és a través d'aquestes organitzacions que s'ha de pensar en el reconeixement i l'equiparació d'aquest personal religiós amb el d'altres comunitats religioses. El reconeixement estatal dels imams passa per la condició que estiguin vinculats a aquella entitat a la qual l'Estat atorga la representació instituïda del conjunt del col·lectiu musulmà nacional.

Tot i així, les diferents realitats comunitàries europees mostren que aquestes propostes d'organització no ocupen tot el camp religiós islàmic: una part important d'aquestes comunitats se segueix autoorganitzant fora de la influència de federacions nacionals o d'instàncies governamentals d'origen, especialment pel que fa a la contractació dels imams que posen al capdavant dels seus oratoris. D'altra banda, és significatiu notar que, en les federacions islàmiques europees amb voluntat de representació, el pes dels imams o altres autoritats religioses és més aviat relatiu, i que en els seus òrgans directius hi trobem majoritàriament perfils d'un lideratge laic. En aquest context, i d'una manera paradoxal, les iniciatives de regulació de l'exercici de les funcions d'aquest personal religiós que fan

les federacions islàmiques esdevenen una estratègia no només per adoptar una posició privilegiada en un context que sovint es presenta en competència amb altres opcions representatives, sinó també per adquirir un caràcter de legitimació davant dels governs europeus, que valoren positivament els seus esforços per organitzar aquest terreny. Al mateix temps, i com que les persones que estan al capdavant d'aquestes instàncies representatives no són autoritats religioses, necessiten també legitimar-se a través de la incorporació d'aquestes figures, ja sigui per mantenir la credibilitat religiosa en les seves actuacions, com per poder desenvolupar iniciatives d'organització del culte islàmic en l'àmbit nacional.

En paral·lel a les circumstàncies que conflueixen en els processos d'institucionalització de l'islam en l'àmbit nacional, la necessitat de formar els imams de cara a afavorir la integració dels col·lectius musulmans continua sent un imperatiu en la política europea, accentuat clarament després dels atemptats islamistes i de l'amenaça de la radicalització en el si d'aquestes comunitats. A partir d'ara, la cooperació amb els països musulmans no només es planteja pel que fa a la lluita antiterrorista, sinó que també s'estén a qüestions com les propostes de formació per a imams, fet que, paradoxalment, representa tornar a acceptar una situació de dependència dels estats musulmans d'origen per a la resolució d'una qüestió tan sensible com aquesta.

A continuació presentarem quatre apartats, en els quals mostrarem alguns dels supòsits de què es parteix per definir aquesta formació, així com els models que es proposen i les conseqüències que se'n deriven en l'àmbit de la institucionalització.

LA FORMACIÓ DELS IMAMS A EUROPA ÉS UNA QÜESTIÓ DE PREPARACIÓ, O BÉ D'ADEQUACIÓ DE LA FORMACIÓ REBUDA A UN CONTEXT SOCIAL DIFERENT?

Quan es parla de la preparació dels imams sovint es confonen aquelles competències doctrinals que els permeten exercir com a tals, de les competències

funcionals que els fan individus autònoms en les societats europees. Respecte a les funcionals, encara queda molta feina per fer, atès el pobre domini lingüístic i contextual —reconeixement del medi social on treballen— que tenen. Respecte a les doctrinals, la qüestió no és tant si els seus coneixements doctrinals són o no compatibles amb una societat com la catalana (la qual cosa passaria per argumentar que l'islam com a doctrina seria incompatible amb el nostre context social), sinó si la preparació de què disposen els habilita de manera efectiva per fer d'imams en una realitat social diferent de la que provenien. Tal com hem comentat, per dirigir una oració comunitària s'ha de saber el mateix, tant a Catalunya com en un país musulmà; però potser els interrogants que es plantegen als musulmans en la seva interacció quotidiana amb un context no musulmà formulen qüestions a les quals no sempre pot respondre un imam amb un bagatge formatiu adquirit en la seva societat d'origen.

El primer argument que exposarem és que el nivell de formació que aporten les figures religioses de l'islam a Catalunya és conseqüència directa de la manera com ha evolucionat la configuració del camp religiós en els països musulmans, així com de les circumstàncies que acompanyen la formació dels que han de convertir-se en especialistes musulmans. Així, de la recerca es desprèn que la majoria dels imams entrevistats podien demostrar una formació que podríem definir com a tradicional, basada en l'aprenentatge memorístic de l'Alcorà i algunes nocions de dret islàmic. En els dos extrems de la mostra hi trobaríem, d'una banda, imams que de forma paral·lela a la seva formació doctrinal religiosa també han adquirit una formació universitària superior en altres dominis, i de l'altra, persones amb una sèrie de coneixements mínims i funcionals que exerceixen des de fa anys com a imams.

Formalment, el coneixement dels principis de la doctrina islàmica és la base per poder expressar una autoritat religiosa. No obstant això, de la recerca sobre el terreny s'extreuen diferents variables a l'hora d'interpretar aquest principi. És a dir, hi ha imams que no poden demostrar un coneixement profund de la doctrina, malgrat que ja fa força anys que exerceixen aquesta funció amb l'acord de la seva comunitat local. Altres, en canvi, atresoren un coneixement més ferm, basat en

estudis superiors realitzats anteriorment, però sovint s'enfronten al recel de la comunitat ja que, per la seva edat, no poden aportar una llarga experiència en l'exercici d'aquesta funció. Són altres elements, doncs, els que acaben complementant la base d'una autoritat que, recordem-ho altra vegada, acaba sent el resultat d'una contextualització en què la confiança comunitària és sovint adquirida a partir de les paraules i els gestos, i no només del "currículum" aportat per cada imam.

Hi ha un segon argument important que cal proposar en aquest apartat, que està relacionat no tant amb el grau de formació que aporten els imams, sinó amb la seva adequació a un context no musulmà. El contingut de la formació que reben els imams en origen els habilita per exercir com a tals en el seu context nacional, ja que es basa no només en una sèrie de principis doctrinals que s'estipulen com a oficials, sinó perquè se situa dins d'un continu històric, social i cultural concret que dota de sentit la seva tasca. L'aplicació d'aquesta formació a un context social diferent requereix un procés d'ajust i adaptació a partir d'unes claus que no necessàriament són facilitades per la formació d'origen. Així doncs, ens trobem davant d'una situació que requereix ajustar el contingut d'una formació amb la seva pràctica en el marc d'una realitat social en què pot assumir noves funcions i expectatives. Sobre la base d'aquesta idea, d'entre les propostes de formació d'imams a Europa, caldria diferenciar entre aquelles que servirien per dotar una persona dels coneixements apropiats per exercir les seves funcions (període formatiu llarg), i les que tindrien com a objectiu el reciclatge, l'adequació i la contextualització de la formació i les experiències prèvies a una realitat com ara l'europea (formacions molt més breus i pràctiques).

Ja sigui per formar nous imams, o per reciclar-los al context europeu, el principal interrogant a què cal respondre és el de què volen les comunitats musulmanes pel que fa a la formació dels seus imams. Coincidim en aquest punt amb la resta de participants en el seminari, a establir que les prioritats de la formació han de ser determinades per les demandes que exposi la comunitat musulmana, i no per altres actors. Ara bé, en la definició d'aquestes demandes, creiem que generalment preval la idea que, sigui quina sigui aquesta formació, només ha

de contribuir a facilitar que els imams acompleixin la tasca principal que tenen encomanada: ser els garants de la transmissió comunitària d'una tradició religiosa que es vincula amb la societat d'origen. No hem d'oblidar que la vivència religiosa que és present en la majoria d'oratoris musulmans a Catalunya vincula la pràctica religiosa amb uns referents culturals que són propis de la societat de la qual provenen aquests col·lectius. Per tant, si aquesta és la tasca principal dels imams —la de ser corretja de transmissió d'aquest procés de continuïtat comunitària—, el tema de la formació (tant pel que fa al grau de coneixement, com a les orientacions doctrinals que puguin aportar), esdevé certament circumstancial, sempre que no interfereixi en aquest procés.

D'acord amb aquesta hipòtesi, les demandes de formació que les comunitats puguin formular es pronunciaran preferentment per un contingut que afavoreixi el principi de continuïtat d'una doctrina i d'una pràctica que es vincula amb un origen cultural concret, abans que per una formació que afavoreixi la contextualització d'aquests principis doctrinals i la seva vinculació amb altres referents culturals, propis d'aquest nou context. Encara és d'hora, doncs, per formular a Catalunya el desenvolupament d'un exercici de contextualització doctrinal, similar a les propostes d'un dret islàmic aplicable a la realitat europea (*fiqh al-aqalliyat*), tal com han estat formulades per grups de teòlegs musulmans a Europa. Tanmateix, i tal com es va suggerir durant el debat, aquest és un camí que, més tard o més d'hora, les comunitats musulmanes de Catalunya hauran de recórrer.

ÉS MILLOR SEGUIR “IMPORTANT” IMAMS DE L'ESTRANGER, O BÉ FORMAR-LOS A EUROPA?

L'any 2005, el govern holandès va prendre la decisió formal de desenvolupar un programa de formació d'imams per evitar que el 2008 se segueixin “important” imams dels països d'origen. L'argument de base sobre el qual es fonamentava aquesta dràstica decisió política és que l'arribada d'aquests especialistes religiosos provinents dels seus països no representa un benefici per a la integració del col·lectiu musulmà en la societat holandesa.

Aquest argument suggereix els comentaris següents: en primer lloc, malgrat iniciatives polítiques d'aquest tipus, creiem que la tendència seguirà sent la "importació" d'imams. I això possiblement pot deure's al manteniment d'aquest principi de continuïtat amb la tradició d'origen de què parlàvem abans, quelcom que es considera que només pot ser garantit per un imam "sense influències occidentals". La superació d'aquesta tendència de reproducció de les referències d'origen, encara molt present arreu d'Europa i de Catalunya, probablement es perllongarà més enllà del 2008. En segon lloc, creiem que les propostes que imaginem un "islam pròpiament europeu" (*l'europeització de l'islam*, tal com es va abordar en el debat) tendeixen a pensar en la construcció d'un islam autòcton que trenqui els lligams i les connexions amb altres realitats musulmanes. S'oblida que l'islam a Europa és estructuralment transnacional, i que difícilment podrem arribar a imaginar-nos unes comunitats musulmanes que viuen d'esquena a les realitats, els debats i els conflictes que afecten altres musulmans d'arreu del món. Per contra, les bases per un islam europeu s'han de formular en clau de contextualització i no d'aïllament exterior.

En tercer lloc, pensem que aquestes iniciatives per evitar la "importació" sorgeixen d'un cert convenciment que la forma habitual de contractar els imams requereix una intervenció reguladora, atesa la precarietat de criteris sobre els quals reposa la recerca i contractació d'aquest personal. La recerca d'un imam per a la comunitat és una pràctica que s'incorpora plenament dins del marc d'autogestió organitzativa de l'islam a Catalunya. Buscar un imam per a l'oratori local forma part d'un àmbit propi de l'organització del culte, més que no pas de la seva institucionalització. La decisió és adoptada pels membres de la junta de la mesquita que estudien el possible o els possibles candidats (en el millor dels casos) per fer d'imam, i en principi prenen la decisió sense haver de dependre de cap altra institució. És evident que si la mesquita està adscrita a alguna línia ideològica clara o està vinculada a algun moviment doctrinal islàmic, sempre serà més senzill per als seus responsables trobar un candidat a ocupar aquesta funció, i que podrà ser enviat i/o recomanat des d'aquests àmbits. El mateix es podria dir si la mesquita estigués afiliada a una línia política oficial, a través de les delegacions consulars. No obstant això, en la majoria dels casos, en tant que

bona part de les mesquites de Catalunya no compleixen aquest principi de dependència ideològica o doctrinal, s'han d'emprar altres mecanismes.

Quan una comunitat necessita contractar un imam, pot optar per dues vies: la primera —que moltes vegades adopta una solució de tipus provisional— és recórrer a situar en el lloc de l'imam una persona del mateix col·lectiu. Però no es tracta tant d'una aplicació literal del principi doctrinal segons el qual “la comunitat elegirà aquell que estigui més preparat per conduir el col·lectiu en la seva pregària”, sinó d'una decisió pràctica per decidir qui, entre els *possibles* (que no és el mateix que dir els “millors”) pot fer de la manera més digna aquesta tasca. En aquesta situació, i quan una comunitat es veu obligada a trobar de manera immediata una persona capacitada per assumir aquesta funció, és normal que la comunitat tampoc no exigeixi tots els requisits a aquestes persones que, sovint, acabaran acomplint aquesta funció de forma voluntària. La necessitat, afegida a la urgència, fa que no sempre es trobin els imams més adequats.

La segona via, la més habitual, es basa en l'explotació intensiva del capital social dels membres de la comunitat, per tal de conèixer l'existència d'alguna persona en disposició de convertir-se en el candidat adequat per ser imam de l'oratori comunitari. A través dels múltiples contactes, relacions i connexions entre amics, coneguts, familiars i qualsevol altra persona susceptible de facilitar qualsevol dada en aquest sentit, s'intenta trobar resposta a la demanda del col·lectiu. Tanmateix, aquesta via presenta avui dia dubtes seriosos: tant pel que fa al nivell de formació i preparació dels imams que són contractats sense que amb prou feines se'n disposi d'informacions, com pel seu tarannà doctrinal i ideològic, que ja ha provocat sobresalts importants en algunes comunitats musulmanes després que els seus imams han estat acusats de pertànyer a cèl·lules terroristes. Durant molt de temps, la informació directa sobre el perfil de les persones que havien d'exercir d'imams es legitimava a partir d'un contacte directe amb aquesta persona. Hom coneixia de quina família era fill, quina havia estat la seva formació, quina la seva trajectòria anterior com a imam d'altres mesquites i, per tant, existien una sèrie de criteris per valorar la seva idoneïtat. Avui dia, quan la comunitat s'ha fet més gran i més diversificada en orígens i formacions, és més difícil establir un criteri

selectiu només a partir de la valoració d'altres persones que diguin si tal persona és bon imam o no. L'elecció d'un imam per a l'oratori local sovint es fa sense disposar de totes les informacions sobre la seva capacitat i idoneïtat per ocupar aquesta funció. L'elecció esdevé un exercici de prova i assaig a cegues.

Donades aquestes circumstàncies de l'existència d'un *mercat* de contractació d'imams que es regula pel creuament aleatori i incomplet d'informacions sobre demandes i disponibilitats, i que es fonamenta sobre un criteri de confiança no contrastada, la qüestió que es formula és: cal regular la manera com les comunitats contracten als seus professionals religiosos? I, si cal fer-ho, com es garanteix la seva autonomia d'elecció que, recordem-ho, és reconeguda en el marc de l'Acord de Cooperació de 1992? Cal establir uns mínims exigibles als imams (en matèria de formació aportada) i a les comunitats (en matèria de condicions contractuals), per tal d'ordenar aquesta arribada? Quines responsabilitats tenen les administracions públiques catalanes en l'acompliment d'aquestes garanties? Cal comptar amb la intervenció dels països d'origen com a agents facilitadors de l'arribada d'aquests imams? Són, en definitiva, interrogants que plantegen noves qüestions no abordades fins ara, i que se situen en els límits de la intervenció pública, en relació amb la formació, però també en la salvaguarda de les condicions de contractació d'aquest personal religiós, al mateix nivell que la resta de treballadors catalans.

PROPOSTES DE FORMACIÓ DOCTRINAL I DE CONTEXT

Més enllà de voler sintetitzar models sobre la base d'experiències concretes, arreu d'Europa es té el convenciment que cal pal·liar l'escàs coneixement de la llengua, de la cultura i de la societat amb què aquests imams venen a instal·lar-se per treballar. Per aquest motiu, des dels anys noranta s'han formulat diferents propostes de formació contextual específica. Ara bé, els dubtes apareixen en el moment que cal incorporar altres continguts en aquest ensenyament, ja sigui d'una banda els valors, les institucions i els referents democràtics de les societats europees, com de l'altra, la formació en els fonaments de la tradició islàmica

contextualitzats a una realitat social no musulmana. Quan el debat sobre la formació dels imams a Europa segueix del tot obert, el panorama en aquest terreny es podria sintetitzar en dues alternatives totalment obertes, no necessàriament incompatibles, però que obren camins encara per explorar: d'una banda, l'aposta per les diferents *iniciatives de formació superior en teologia islàmica* que han aparegut arreu d'Europa (tant a partir de la creació de centres de formació que tenen vincles financers i doctrinals externs, com per l'assumpció d'aquest tipus de formació per universitats europees) i, de l'altra, confiar en la *formació en origen* que imparteixen els espais tradicionals i oficials de formació islàmica (sense vincular necessàriament aquesta formació amb l'arribada a Europa d'aquests especialistes a través de circuits reglats pels països d'origen).

En els elements implícits de l'interès per aquesta formació doctrinal, els governs europeus segueixen expressant els seus recels davant de la possible propagació de formulacions radicals en l'islam europeu, i es creu que es podrà pal·liar la manca de formació dels imams o la desconfiança respecte als anomenats "imams autoproclamats" a través d'aquestes iniciatives formatives. Però, tal com s'ha pogut comprovar en les polèmiques produïdes en els darrers anys al voltant de la figura dels imams a Europa, l'expressió pública d'arguments doctrinals rigoristes no té necessàriament una correspondència amb el grau de formació teològica d'aquests imams.

En la taula 2 es mostren els sis models de formació que s'han formulat a Europa, que s'estructuren entorn a un triple eix de participació (estats musulmans / estats europeus), de contingut (doctrinal / de context) i de nivell formatiu (universitats islàmiques / universitats europees). També s'aporten els arguments a favor i en contra que han estat apuntats pels diferents analistes que han comentat les diverses iniciatives que s'han desenvolupat a Europa en els darrers anys:

Taula 2.**Models de formació per a imams que han de treballar a Europa**

Models de formació	Arguments	
	a favor	en contra
Formació doctrinal organitzada pels estats musulmans d'origen	<ul style="list-style-type: none"> Oferir suport a les comunitats musulmanes locals, per tal de poder disposar d'un imam amb dedicació complerta. 	<ul style="list-style-type: none"> Monitoritzar l'expressió religiosa col·lectiva. Fiscalització de les pertinences nacionals.
Formació integral (doctrinal i de context) organitzada pels estats europeus	<ul style="list-style-type: none"> Control de la pràctica i dels continguts des d'una perspectiva de seguretat. Burocratització dels imams com a figures religioses. 	<ul style="list-style-type: none"> Contradiccions amb el marc legal de llibertat religiosa i d'aconfessionalitat. Valoració feble de la formació teològica feta a Occident per les comunitats musulmanes.
Formació només de context organitzada pels estats europeus	<ul style="list-style-type: none"> Ofereix informacions pràctiques per als imams, que afavoreixen la seva autonomia personal. 	<ul style="list-style-type: none"> Caràcter coactiu d'aquest ensenyament, que no es formula respecte a altres col·lectius religiosos d'origen estranger.
Formació mixta organitzada pels estats europeus i musulmans	<ul style="list-style-type: none"> Conveni de col·laboració estatal que reparteix les competències de formació. Possibilitat d'ampliar la col·laboració a altres àmbits del culte musulmà. 	<ul style="list-style-type: none"> Facilitar la ingerència d'estats musulmans en la gestió d'una realitat pròpia de les societats europees.
Formació organitzada a Europa per institucions musulmanes de formació superior	<ul style="list-style-type: none"> Institucions que identifiquen millor quines són les necessitats de la formació d'aquests professionals. 	<ul style="list-style-type: none"> Dubtes sobre la seva dependència doctrinal i econòmica respecte a determinades orientacions ideològiques.
Formació organitzada a Europa per institucions universitàries de formació superior	<ul style="list-style-type: none"> Reconeixement d'una formació teològica superior equiparable a la que reben altres figures religioses. 	<ul style="list-style-type: none"> Institucionalització d'una formació religiosa finançada amb capital públic.

Font: Elaboració pròpia sobre la base de bibliografia europea recent.

Hi ha un component que comparteixen totes sis propostes de formació, com és el fet que es concep com el mecanisme de regulació de la tasca d'aquests professionals. És a dir, aquest ensenyament s'incorpora dins d'una perspectiva burocràtica,

segons la qual la formació permet accedir a un títol o una acreditació per exercir una funció determinada. Sense aquesta formació, teòricament, no es podria accedir a fer d'imam. I és aquí que es cau en una de les principals contradiccions que comporta abordar aquesta formació, com és el fet de pensar quin tipus de titulació s'atorga i quins són els mecanismes de control que s'exerceixen per evitar el possible "intrusisme professional". Si un estat europeu es defineix com a laic —com seria el cas de França—, com podria atorgar uns títols que reconeguin la condició d'imam a una persona que ha seguit alguns dels estudis que aquí es proposen? S'estaria incorrent en una contradicció en el principi d'intervenció en els afers propis d'un culte. Però per contra, si es convaliden els títols que són atorgats per una instància religiosa determinada d'un país musulmà d'origen, considerant-los com a imprescindibles per exercir aquesta tasca, llavors estem obrint la porta que siguin altres països els que acabin organitzant aquest culte aquí. El dubte apareix quan, coneixent les pràctiques no democràtiques de control i repressió de la dissidència política en alguns d'aquests països, se'ls atorgui aquesta *carta verda* per controlar tanmateix aquestes expressions religioses col·lectives en diàspora.

EL CAMÍ VERS LA BUROCRATITZACIÓ DELS IMAMS

En el moment que s'accepta que és necessari intervenir sobre la formació aportada per uns especialistes religiosos, s'està suggerint explícitament la seva regulació, ja sigui en forma de complement a la seva formació, o bé reorientant-la. De fet, aquest és el primer pas per a la burocratització d'aquests especialistes religiosos, que els faria dependre d'una institució que els legitimi per exercir aquesta tasca. Aquest procés va ser definit al llarg del debat, sobre la base d'una idea de "clericalització" de l'islam, com a voluntat d'aplicar al cas de les comunitats musulmanes la mateixa lògica de relació que l'Estat manté amb l'Església catòlica. És cert que aquesta forma de procedir, cercant d'establir una jerarquia organitzativa en l'islam europeu, és contrària a la tradició islàmica, però aquesta tendència sembla formar part dels condicionaments i ajustos que se li exigeixen a l'islam com a culte per a la seva inserció a Europa.

Quan hom pretén establir un criteri comparatiu entre els nivells de formació que poden mostrar perfils professionals com els imams, i les categories que habitualment fem a la nostra societat per avaluar tota formació, es produeix un primer problema de compatibilitat entre el que representa una o altra categoria. Quan, d'altra banda, una de les condicions que s'apliquen a l'hora d'agrupar els diferents barems de formació és el de l'*acreditació*, és a dir, el fet de poder aportar documents que certifiquin el nivell adquirit en una formació prèvia, és quan actua la lògica burocràtica, a partir de la qual poder determinar en un rang de major a menor, el grau formatiu assolit. En aplicar el criteri d'una formació reglada, acumulativa quant a continguts i habilitats, selectiva a partir de proves d'avaluació i enfocada a la consecució d'un nivell formatiu clarament documentable (i posteriorment exigible en l'accés al mercat laboral, per exemple) a realitats d'educació i formació en un àmbit com és la formació d'especialistes religiosos, es poden trobar problemes seriosos de compatibilitat.

El reconeixement legal que facin els estats europeus d'una figura religiosa, no els fa automàticament competents en matèria religiosa. Aquests estats acostumen a delegar aquesta definició en aquelles institucions dels mateixos col·lectius, que han de tenir el criteri adient per determinar que una persona compleix les condicions per ser un imam, o qualsevol altre càrrec d'autoritat religiosa. Aquests criteris acostumen a formular-se dins de l'àmbit de la formació, la qual cosa també permet als estats europeus establir un criteri suficientment objectiu i, per tant, exigible a tots aquests especialistes religiosos. Acreditar una formació considerada com a adequada obre el camí envers el reconeixement, l'acreditació i la legitimació institucional d'aquestes figures religioses.

La clau d'aquest procés de burocratització que implícitament s'està generant a Europa, no és tant que l'estàndard d'aquesta formació adquireixi un contingut determinat (ja que caldrà definir l'equilibri entre el que requereixen les comunitats musulmanes i el que reclamen les societats europees), sinó que la proposta institucional de regular aquesta formació sigui reconeguda àmpliament per la comunitat. I això, evidentment, es deriva d'un context previ en què les diferents propostes institucionalitzadores de l'islam a Europa aconseguixin un major o

menor suport comunitari, d'acord amb la confiança que rebin de les seves bases, i no tant de les legitimacions que provinguin dels estats europeus.

El tema de les certificacions és central des d'una perspectiva burocratitzadora, però la seva exigència podria comportar més d'un entrebanc en l'exercici de l'autoritat doctrinal en l'islam a Catalunya, especialment davant d'un context de feblesa en els lideratges comunitaris. Establir un criteri limitador de l'accés a la funció d'imam, en virtut d'una formació adscrita a una determinada institució, pot posar en perill l'autonomia de les mateixes comunitats locals per elegir les seves figures religioses, a més de generar un efecte d'estandardització reduccionista que no valoraria els coneixements doctrinals adquirits en centres de formació en origen molt més prestigiosos, o sobre la base d'una llarga experiència de treball comunitari ben valorada.

Tot i assumir la necessitat d'establir una sèrie de mínims que puguin servir per ordenar l'accés a la funció d'imam, que caldria que fossin consensuats pels representants de l'islam a Catalunya, una primera proposta que se suggereix respecte a la formació d'aquests professionals (sorgida durant el debat en el seminari), seria el disseny de formacions molt més específiques d'acord amb les diferents funcions que haurien d'acomplir els imams a Catalunya, a més d'incloure dins d'aquesta formació els mateixos responsables dels oratoris comunitaris, per tal de millorar les seves competències en gestió associativa. L'accés a aquesta formació seria voluntari, ja que l'objectiu a mitjà termini seria que aquestes propostes formatives fossin valorades positivament per les mateixes comunitats musulmanes, de cara que elles mateixes, a l'hora de decidir la contractació dels seus imams, exigissin la possessió dels certificats que avalessin la formació rebuda. Per tant, el que se suggereix és una autoregulació de la funció d'imam des de la base de les comunitats, i no des d'instàncies superiors que no sempre disposen d'aquest reconeixement comunitari, sobre la base d'un criteri burocràtic en què la possessió d'un títol actua únicament com a element restrictiu per a l'accés a aquesta funció.

5 Propostes

La conclusió principal extreta del seminari és que caldria normalitzar la funció de l'imamat a Catalunya, així com la situació social i laboral dels imams com a col·lectiu. Aquesta conclusió, a la que conduïen els diferents arguments expressats al llarg de les dues sessions de treball, no s'hauria d'interpretar *només* en clau de regulació de l'accés a la funció d'imam, sinó també de cara a formular de forma coherent les possibilitats del seu encaix en la societat catalana. D'aquesta manera, les qüestions pròpiament derivades de l'exercici de la seva funció cultural (aquelles que són sol·licitades per les comunitats musulmanes), serien relacionades amb aquelles altres que atorguen una dimensió molt més pública als imams, com a membres destacats d'un col·lectiu integrat en la societat catalana.

En aquest darrer apartat, exposarem una sèrie de propostes de cara a afavorir la normalització de la figura dels imams a Catalunya. Es tracta de propostes que volen establir un punt de partida per tal de continuar un debat que tot just hem encetat, i que ens ha de portar a millorar el reconeixement d'aquesta funció. Totes aquestes propostes, però, estan doblement condicionades per una dimensió temporal concreta: d'una banda, cal tenir ben present que aquest procés de normalització *començarà a donar els seus fruits a mitjà termini i no d'una manera immediata*. És a dir, tant la definició i el reconeixement dels rols que han de tenir els imams a Catalunya, com la qüestió de l'adequació contextual de la seva formació, han de ser el resultat d'una evolució que ha d'acomplir una sèrie de fases, que de

forma acumulativa han de permetre assentar unes bases sòlides per transformar les preconcepcions actuals que es tenen d'aquestes figures religioses, i en la qual se sentin implicades tant les comunitats musulmanes com la societat catalana. Un procés que creiem que ja és hora d'encetar amb rigor i prudència, però no amb la celeritat i urgència que formulen de manera explícita alguns dels arguments que darrerament han estat exposats públicament en la premsa catalana,¹ i que només donen peu a mantenir els pressupòsits i els prejudicis respecte als imams que treballen a Catalunya.

D'altra banda, cal tenir present que *el contingut del debat sobre la figura i la funció dels imams pot anar canviant*, de la mateixa manera que aquesta realitat pot anar evolucionant, com també es poden modificar les percepcions socials que s'elaborin. Aquest és un aprenentatge que podem extreure d'altres realitats europees, on ja fa temps que el debat sobre els imams ha estat formulat. Si a dia d'avui cal superar la percepció en clau de seguretat que proposa controlar els sermons dels imams, així com les seves activitats, atès que se'ls considera promotors del radicalisme religiós, probablement en un futur no gaire llunyà caldrà analitzar el rol del seu lideratge especialment potenciat després de la seva participació activa en iniciatives de caràcter cívic o de diàleg interreligiós.

Sembla evident, doncs, que la manera com avui encetem aquest debat en condicionarà l'evolució futura. Amb aquest doble objectiu d'enfocar correctament aquest debat, i d'argumentar alguns dels aspectes que han de conduir a la necessària normalització de la funció d'imam, proposarem a continuació els punts següents:

I. Respecte a la forta exposició pública dels imams

- a) *Canviar la percepció negativa dels imams*, basada en la sospita que siguin promotors del radicalisme religiós, per tal de valorar els rols que desenvolupen dins l'àmbit comunitari. Els imams només són uns actors més dins d'un

1. Vegeu *El Periódico de Catalunya*, 25 de febrer de 2007.

procés complex, en què intervenen diferents condicionants, i que condueix al desenvolupament d'àmbits comunitaris en el si dels col·lectius musulmans a Catalunya.

- b) *Relativitzar la influència dels imams en el procés d'integració dels col·lectius musulmans d'origen immigrant, ja que aquest procés està condicionat per circumstàncies i dinàmiques molt més decisives (la precarietat jurídica o laboral, per exemple), en què la resposta de la societat d'acollida és fonamental. Una comprensió més detallada de les condicions de l'exercici de la funció d'imam permetria observar que el veritable dèficit d'integració social el tenen els mateixos imams.*

II. respecte a les noves funcions i els nous reptes en l'exercici de l'imamat

- a) *Comprendre que en el context migratori les funcions i els significats de l'exercici de l'imamat són redefinides, i aquestes figures adquireixen nous rols que plantegen nous reptes. La redefinició d'aquesta funció exigeix de les comunitats musulmanes un esforç per situar aquesta funció en un nou context social, en què no només han de tenir una tasca reproductora de les referències de la societat d'origen; també un esforç de la societat catalana perquè entengui que els imams no només duen a terme unes funcions de caire cultural, sinó que també tenen altres rols i funcions socials.*
- b) *Tenir ben present que en la definició de les (noves) funcions dels imams, cal considerar tant les capacitats individuals com les possibilitats contextuals que se'ls ofereixen (tant les comunitats musulmanes com la societat catalana). Cal evitar projectar sobre els imams una sèrie d'expectatives que sobrepassin les potencialitats d'aquestes figures.*

III. Respecte a les expectatives divergents entre les comunitats musulmanes i la societat catalana

- a) *Evitar* que la formulació d'expectatives divergents entre les comunitats musulmanes i la societat catalana porti a *arguments contradictoris respecte al que cal exigir dels imams*. Cal que les prioritats que formulen una part i l'altra siguin funcionalment compatibles entre si.
- b) *Fer compatibles les expectatives* funcionals que les comunitats musulmanes formulen en relació amb les qüestions del culte, i les que elabora la societat catalana (en especial la classe política) en relació amb la determinació del lideratge en el si d'aquests col·lectius. Sense voler establir un criteri sobre quines han de ser les prioritats en aquestes expectatives, és evident que les funcions de culte (que són les que defineixen l'exercici del rol d'imam) adopten una rellevància més gran per a la comunitat que no la potencial definició de lideratges en el si d'un col·lectiu heterogeni.

IV. Respecte del seu lideratge sobredimensionat

- a) *Rebaixar les expectatives pel que fa al lideratge dels imams sobre els col·lectius musulmans*, ja que malgrat que els imams poden acumular un potencial de lideratge, no sempre es pot expressar de forma efectiva. No s'ha d'obviar mai que tot lideratge sempre és contextual, i que depèn del reconeixement d'aquells que accepten aquest lideratge.
- b) *Distingir entre el lideratge religiós o doctrinal*, que representen els imams, *del lideratge civil* dels responsables associatius que gestionen els afers quotidians dels oratoris locals, i que indica la diversitat d'expressions d'autoritat que són presents en aquests col·lectius. Però també és cert que les funcions que ocupen ambdós lideratges no només són compatibles entre si, sinó que poden ser compartides en alguns casos (com seria, per exemple, la representació de la comunitat en determinades ocasions).

V. Respecte a la garantia de la seva autonomia personal

- a) *Potenciar totes les iniciatives*, tant formatives, com de reconeixement de drets i de regulació de les condicions laborals, *que afavoreixin la integració social dels imams*, no tant perquè apareguin com a models de referència per a la resta del col·lectiu, sinó perquè aconseguixin la seva autonomia personal.
- b) Promoure la *formulació d'un estatut laboral* que reguli les condicions de contractació dels imams a Catalunya, en què es defineixin les funcions i les contraprestacions que rebran, a més de les garanties de protecció social de què han de poder gaudir, com la resta de treballadors. Caldria també aconseguir el compromís dels responsables comunitaris per proporcionar aquestes condicions laborals regulars.

VI. Respecte a l'adequació del bagatge formatiu i d'experiència aportat pels imams

- a) *Abordar la qüestió de la formació aportada pels imams a Catalunya*, no tant com un dèficit de continguts doctrinals, sinó d'adequació a una realitat social diferent a la d'origen. Aquesta precisió és fonamental a l'hora de proposar accions per formar els imams, en què caldria donar preferència a les iniciatives que milloressin el seu coneixement de l'entorn social en què han d'exercir la seva funció, així com les seves competències lingüístiques i la comprensió del marc legal vigent, tant pel que fa a la llibertat religiosa com a l'exercici de la ciutadania.
- b) *Considerar el bagatge d'experiència acumulada* per aquests imams durant l'exercici de les seves funcions a Catalunya de manera positiva. Sense suggerir que aquesta experiència pugui compensar l'absència d'un bagatge doctrinal, el seu reconeixement és força útil a l'hora de proposar aquesta formació contextual, ja que implica partir d'un coneixement —encara que mínim— de les circumstàncies que són presents en el context social on treballen des de fa força anys.

VII. Respecte a la disjuntiva entre “importar” imams o formar-los a Europa

- a) *Acceptar que el procés que ha de dur els imams que treballin a Europa (i a Catalunya) a estar formats en aquests països es perfila en un horitzó de llarga durada.* Probablement haurem d’assumir que un percentatge significatiu de les comunitats musulmanes voldran seguir “important” imams dels països d’origen, la qual cosa és reflex del caràcter transnacional de l’islam europeu. No només la percepció comunitària sobre les funcions d’aquest personal religiós ha de canviar, sinó que també caldrà que la formació que rebin aquests professionals sigui valorada per les comunitats com una alternativa atractiva a aquells imams que segueixin rebent una formació en països musulmans. Difícilment, però, es podrà reemplaçar el prestigi d’una formació rebuda en reconeguts centres de formació islàmica en aquells països, malgrat que sí que es pot arribar a considerar que l’ensenyament rebut a Europa dota de majors recursos els imams que han d’exercir en aquestes societats.
- b) *Millorar el procés de contacte i contractació dels imams en origen,* de forma que puguin establir-se uns mínims que garanteixin que el candidat elegit pugui respondre a les exigències de les comunitats. Es podria suggerir la creació d’una mena d’institució intercomunitària, que s’encarregués de connectar les demandes dels col·lectius amb els perfils dels candidats que poden cobrir aquestes places, tot garantint el principi d’autonomia que han de tenir aquestes comunitats a l’hora d’elegir els seus imams.

VIII. Respecte a l’efectivitat d’una formació doctrinal i de context

- a) *Compatibilitzar la formació contextual específica amb la formació doctrinal* és contribuir a fer efectiva i útil aquesta formació per als mateixos imams, com també afavorir que sigui atractiva per a les comunitats musulmanes. La primera formació dota de principis instrumentals per tal que els imams puguin millorar el seu encaix en la realitat social catalana; la segona, malgrat que parteix d’un primer doble problema de definició (qui s’ha d’encarregar de fer-la? i,

des de quina perspectiva doctrinal?), només podrà ser valorada pels àmbits comunitaris si s'ajusta a les demandes que es formulin.

- b) Acceptar que per tal que aquesta doble formació contextual i doctrinal sigui útil per als imams i atractiva per a les comunitats musulmanes, serà imprescindible *que aquesta doble formació sigui definida d'acord amb els paràmetres i les necessitats que es formulin des d'aquests col·lectius*, i no d'acord amb unes expectatives o uns pressupòsits que només siguin aportats des de la societat catalana.

IX. Respecte a l'imperatiu burocràtic que s'aplica als imams

- a) Regular les funcions dels imams a Catalunya representa establir una sèrie de requeriments per tal de *saber QUI pot exercir com a tal*. Però també caldria definir les condicions per a *garantir COM s'exerceix aquesta funció*. Per això caldria establir uns criteris que permetin definir un mínim comú compartit per totes aquelles persones que hagin de dur a terme aquesta funció, tant pel que fa al que se'ls demana, com al que s'ha de poder oferir. Es tractaria, en definitiva, de regular —de manera consensuada entre les comunitats musulmanes de Catalunya— el que seria l'estatut de la funció d'imam. En aquest estatut hi figurarien no només els criteris de preparació doctrinal que haurien de ser exigibles als imams, sinó també el conjunt de funcions que es relacionen amb aquest càrrec, i també les condicions laborals que s'haurien de garantir per a contractar-los.
- b) Prioritzar la dimensió burocratitzadora de la funció dels imams sense aconseguir assentar el procés d'organització del culte musulmà (és a dir, garantir les condicions en què es desenvolupa aquest culte) és una forma d'apostar per una institucionalització que amb el temps podria presentar un greu problema de representativitat. *Les iniciatives de formació (contextual i doctrinal) que avui dia estan en marxa no haurien de ser els únics criteris per tal d'habilitar l'accés a la funció d'imam*. També seria convenient comptar amb les experiències aportades per aquestes figures religioses, avalades pels anys passats exercint aquesta funció en comunitats musulmanes de Catalunya.

X. Respecte a la promoció del reconeixement social dels imams a Catalunya

- a) *Promoure el reconeixement i la normalització dels imams*, com a figures d'autoritat religiosa així com a persones destacades en el si del col·lectiu musulmà a Catalunya, passa per un treball de dignificació que és responsabilitat dels responsables comunitaris musulmans, així com d'altres agents socials i polítics. La lectura que cal saber elaborar és que els imams han de ser valorats no per la seva mera condició de tals, sinó per la seva implicació activa tant en els afers comunitaris com en els cívics.

- b) *Cal afavorir que els imams adoptin una veu pròpia* per tal de referir-se als afers que els afecten particularment, o a d'altres que els concerneixen en la seva condició de ciutadans d'una societat secularitzada, és a dir, cal apostar per la seva autonomia i integració socials. Si mantenen una dependència total d'aquells que els contracten, o d'aquelles institucions que parlen en nom seu, o si no són capaços ells mateixos de respondre als arguments que els acusen des de les tribunes públiques, difícilment podran aconseguir aquest reconeixement social.

⑥ Participants en el seminari

Gerard Acero

Associació Cultural Qàlam

Ahmed Benallal

La Llum del Nord. Associació per la Ciutadania i la Cooperació

Hassane Bidar

UCIDE - Catalunya

Tawfiq Cheddadi

Comunitat Musulmana de Badalona / AMICS

Marià Corbí

Centre d'Estudi de les Tradicions Religioses

Saloua El-Gharbi

Unescocat. Centre Unesco de Catalunya

Maria del Mar Griera

ISOR - Universitat Autònoma de Barcelona

Abdelmajid Hojji

Junta Islàmica Catalana

Agustí Iglesias

Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya

Muhammad Iqbal

Centre Islàmic Camí de la Pau

Mohamed Laarbi

Comunitat Musulmana de Calella

Francesc-Xavier Marín

Universitat Ramon Llull

Yaratullah Monturiol

Comunitat Al-Kauzar

Jordi Moreras

Consultoria Tr[à]nsits

Mònica Nadal

Fundació Jaume Bofill

Josep Palacios

Ajuntament de Mataró

Abdennur Prado

Junta Islàmica Catalana

Francesc Rovira

Centre Interreligiós de Barcelona

Nouzha Abou Salama

Associació Cultural Qàlam

Mustapha Aoulad Sellam

Unescocat. Centre Unesco de Catalunya

Abdulà Vicente

Associació Cultural Qàlam

Josep Vilarmau

Ajuntament de Manresa. Programa
Immigració i Ciutadania

Aquest informe vol donar un primer pas per obrir un debat respecte l'estatut dels imams a Catalunya, un debat que reclama rigor en els arguments i en els compromisos ciutadans entre els actors comunitaris, polítics, socials, mediàtics i acadèmics. Ofereix el resultat d'un seminari celebrat els dies 8 i 15 de gener de 2007 a l'Aula Provença de la Fundació Jaume Bofill, amb la participació d'una vintena d'experts.